

Documenta Prajnsa
X/1, Praha, 1990

Petr D a n ě k

TISKY VOKÁLNÍ POLYFONIE PRAŽSKÉ PROVENIENCE
DO ROKU 1620

Šestnácté století představuje z pohledu způsobů a možností šíření hudby údobí vpravdě revoluční. Objevení a stálé zdokonalování nototisku způsobilo postupné vytlačování instituce písařských dílen a písařů, kteří v předchozích staletích zajišťovali uchování a distribuci hudebního repertoáru. Nototisk se nedlouho po objevení tisku začal uplatňovat v oblasti chorálního repertoáru. Od počátku 16. stol. pak po celé Evropě vznikaly oficíny, které se částečně nebo i zcela věnovaly tisku mensurované hudby a tabulatur. Nototisk se stal stejně jako nehudební tisk obchodem. Jeho šíření sice mohlo ve svých krajních důsledcích způsobit zvláště v oblasti umělé kompozice potlačování regionálních specifíků hudebního projevu, na druhé straně však dalo vývoji hudby mimořádnou dynamičnost právě možností mnohem snazší konfrontace různých kulturních oblastí.^{1/}

V Čechách zdomácněl nototisk postupně a v dosti osobité podobě. Liturgické notované knihy, určené pro potřebu Českého království byly alespoň do poloviny 16. stol. tištěny v zahraničí.^{2/} Obdobně vícehlasá duchovní a světská hudba našla svého českého tiskaře až v sedmdesátých letech 16. stol. Instrumentální hudba pak nebyla v našich krajích tištěna až do čtyřicátých let 17. stol. Mimořádného rozkvětu, posuzováno kvantitou i kvalitou produkce, však již během první poloviny 16. stol. dosáhl v Čechách tisk kancionálové literatury. Tento stav byl bezpochyby způsoben charakterem domácího trhu a podobou celé hudební kultury Čech. K zajištění liturgického katolického zpěvu dlouho pokračovaly vedle rukopisně pořízených knih tisky vydané v zahraničních oficínách. Tyto dílny vydávaly liturgické knihy i

pro nečeské diecéze a vzhledem k minimálním odchylkám v liturgii v oblasti střední Evropy lze předpokládat, že štočky určené k tisku liturgických knih pro určitou oblast mohly být bez náročných úprav použity i pro jiné lokality. Pořízení tisku liturgických knih v zahraničních zavedených dílnách tak muselo být pro české země zvláště v počátečním období vývoje nototisku levnější, než zřizování domácích tiskáren. Pouze brněnská oficína K. Stahela a M. Preinleina produkovala již koncem 15. stol. také liturgické knihy zajímavé i z hlediska vývoje nototisku. Některé tisky z této dílny obsahovaly prázdnou notovou osnovu určenou k pozdějšímu rukopisnému doplnění notovými znaky.^{3/} První tisk liturgické notované knihy v Čechách tak vydal až v r. 1585 pražský tiskař německého původu Michael Peterle.^{4/} Avšak ještě v téže době se čeští církevní hodnostáři stále obraceli v případě nedostatku liturgických knih na zahraniční tiskaře.^{5/}

Vícehlasá hudba byla pro typografy náročnější, neboť od nich vyžadovala dostatek štočků s notovými znaky a alespoň základní hudební vzdělání. Náročná však byla nejen pro typografy. Polyfonie předpokládala kolektivní provozování hudebně vyspělých interpretů. Těmi byli v Čechách po celé 16. stol. především aktivní členové literátských bratrstev. Avšak vzhledem k dramaturgické konzervativnosti těchto těles i s ohledem na omezené množství jejich produkcí polyfonní hudby lze předpokládat, že hudební tisky přinášející povětšinou "novou" hudbu literáti mnoho nepotřebovali. Alespoň po celou prvou polovinu 16. stol. dávali přednost udržování a opisování osvědčeného staršího repertoáru. Až s proměnami společnosti v druhé polovině století, s větším pronikáním cizích vlivů, s nástupem protireformace a v neposlední řadě i s přesídlením císařského dvora do Prahy došlo k oživení zájmu literátů a měšťanů, tvořících nejpočetnější a nejvlivnější část lokálního trhu, o hudbu jiných kulturních oblastí, kterou nejrychleji a nejlépe zprostřed-

koval právě hudební tisk. A vznik poptávky vyvolal v sedmdesátých letech 16. stol. i potřebu domácího tisku vícehlasu.

Instrumentální hudba kupodivu v Čechách se vší pravděpodobností po celé 16. stol. tištěna nebyla. Nemáme k tomu alespoň dochován žádný hudební tisk, ba ani doklad v pramenech literární povahy. Přitom však instrumentální hudba v Čechách zněla. Potvrzuje to výskyt hudebních nástrojů v majetku měšťanů a šlechty, dále pak i činnost různých profesionálních hudebníků - pozounérů, loutnistů, varhaníků ad., jakož i výskyt stavitelů nástrojů natrvalo usazených v našich krajích.^{6/} K jejich produkcím jim však zřejmě postačovaly rukopisné sborníky, přepisy vokálních skladeb či tisky zahraniční proveniencce. Kvantita a zřejmě i kvalita domácí produkce v této oblasti hudby nevyvolala potřebu místního trhu instrumentální hudby. Prvními doklady tisku instrumentální hudby na našem území jsou tak až instrumentální party skladeb Adama Michny ze čtyřicátých a padesátých let 17. stol.^{7/}

Mimořádná je však oproti tomu produkce písňová. Po celé námi sledované období, tj. od zavedení knihtisku až do r. 1620, vznikla v českých a moravských oficínách řada obsahově i typograficky pozoruhodných tisků kancionálové literatury různých vyznání a náboženských směrů, které ve svém komplexu představují úctyhodnou a i z celoevropského pohledu výjimečnou aktivitu. V této souvislosti stojí za zvláštní pozornost tisk kancionálu Písně chval božských z pražské tiskárny Pavla Severýna z r. 1541, který byl největším kancionálovým tiskem v celé tehdejší Evropě.^{8/}

Vraťme se však k tématu samotnému. Pokud budeme hovořit o tisku vokální polyfonie v Praze, znamená to ve vztahu k celkové produkci v Čechách omezení pouze relativní, Až na několik málo výjimek se totiž vokální polyfonie jinde netiskla. Touto výjimkou jsou tři tisky z produkce chebské německé tiskárny Hanse Bürgera a Michaela Mühlmarckarta z let 1572-1573^{9/} a tisk motet císařského hudebníka Lam-

berta de Sayve, který vyšel r. 1612 v klášterní tiskárně v Louce u Znojma a u něhož je jako tiskař uveden Johannes Fidler.^{10/} Obě dvě tiskárny pracovaly pouze krátkou dobu a tisk vokální polyfonie z hlediska zaměření moravské officíny je zřejmě pouze pozoruhodnou výjimkou. Ostatní mimo-pražští tiskaři vokální polyfonii netiskli, i když k tomu technické možnosti měli. Snad každý český tiskař měl k dispozici matrice k lití not či notové štočky. Většina z nich je však používala pro tisky kancionálového typu, kde převážoval text a nototisk představoval pouze část sázeného. Pokud tedy vznikaly v předbělohorských Čechách tisky vokální polyfonie, vycházely od impresorů pražských.

Prvý tisk vícehlasu vyšel v Praze již v r. 1525, a to v tiskárně Mikuláše Konáče z Hodištkova.^{11/} Jedná se o deskový dřevoryt čtyřhlasé písně, kterou lze považovat za příklad obecné noty, tj. nápěvu, kterému mohly být podloženy různé texty. Tisk z r. 1525 obsahuje tři texty vztahující se k novoutrakvistickým bouřím v Praze r. 1524, z nichž dva měly být zpívány na uvedený čtyřhlasý nápěv. Stejný štoček použil Konáč ještě v r. 1526 v tisku přinášejícím dvě písně o bitvě u Moháče.^{12/} Tyto Konáčovy tisky jsou zároveň i jedním z prvních dokladů novinového zpravodajství v Čechách. Píseň byla v naší sledovaném období velmi častou formou reflexe politické či společenské události, avšak většinou se jednalo o písně s jednohlasým nápěvem, který autoři textu povětšinou přebírali z dobového populárního písňového repertoáru.^{13/} Tiskaři pak tyto písně vybavovali nápěvy jen zcela výjimečně, neboť pro běžného uživatele postačoval pouze textový odkaz na melodii. Konáčovy tisky nelze považovat za tisky vokální polyfonie, ale pouze za první prameny tištěného vícehlasu, přičemž domácí proveniencí použitého štočku není jisté. Další tisk vícehlasu českého původu je doložen až k r. 1540 a pochází z olomoucké tiskárny Jana Olivetského z Olivetu. Opět se však jedná pouze o tříhlasou úpravu du-

chovní písně.^{14/} Větší množství vícehlasých skladeb uvádí pohromadě až v r. 1569 Jiří Nicolaus ve zpěvníku pro potřebu své soukromé školy.^{15/} Zpěvník je součástí obsáhlejšího slabikáře a přináší celkem 24 tří- a čtyřhlasých homofonních nápěvů typu humanistické ódy. Vytiskl jej pražský tiskař Jan Jičínský, jehož aktivita na poli nototisku by si zasloužila podrobnějšího pramenného studia. V pozůstalostním inventáři po tomto tiskaři z r. 1570 se nalézá údaj o existenci 400 exemplářů Tricinií, tisku, který je v současné době nezvěstný.^{16/} Pokud se jednalo o produkt Jičínského dílny, což je vzhledem k množství více než pravděpodobné, pak lze uvažovat o tomto tiskaři jako o prvním vydavateli polyfonní hudby v Čechách. Avšak naše současné znalosti nám nedovolují vyslovit se ani hypoteticky k obsahu tohoto tisku.

Ke skutečnému rozvoji tisku polyfonní hudby dochází v Praze až na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 16. stol. a souvisí s činností tiskaře Jiřího Nigrina. Tento pražský tiskař, který se mimochodem oženil s vdovou po výše uvedeném Janu Jičínském, vyniká mezi svými kolegy kvantitou i kvalitou svých nototisků.^{17/} Nigrin začal užívat nototisku od prvního roku své činnosti, tj. od r. 1571.^{18/} Vydávání tisků vokálně polyfonních děl zahájil r. 1579, kdy vydal tisk Bicinií Ondřeje Chrysozona Jevíčského.^{19/} Tento debut je z pohledu celé jeho produkce vokální polyfonie dosti výjimečný. Především proto, že Jevíčský patřil k okruhu českých literátských skladatelů, které Nigrin v dalších letech již neměl potřebu vydávat a dále i z toho důvodu, že skladby mají spolu s latinským textem podložen i text český. S kratšími přestávkami pak Nigrin vydával polyfonní tisky, vedle četných tisků ostatních, po celou dobu své činnosti. Celkem vydal téměř čtyři desítky tisků vokální polyfonie. Vedle typograficky méně náročných a voelku útlých tisků vydal i rozsáhlé sbírky, kupř. moteta Jacoba Handla Galla pro celý církevní rok. Nigrin se v oblasti nototisku stal v Praze

de facto císařským tiskařem, neboť mezi jím vydávanými autory jednoznačně převažují císařští muzikanti a skladatelé, a to i takoví, kteří na pražském rudolfinském dvoře pobývali i přechodně. Jako jeden z prvních tisků vokální polyfonie vydal Nigrin v r. 1581 sbírku nazvanou *Las Ensaladas*, která obsahuje žánrově těžko vymezitelné skladby španělských autorů v redakci Mathea Flechy mladšího.^{20/} Téměř celé své vokální dílo vydal u Nigrina císařský varhaník Charles Luython, autor, který celý svůj produktivní život spojil s Prahou. U Nigrina vydali svá díla i další skladatelé rudolfinského okruhu: Jacobus Kerle, Giovanni Battista Pinello, Stefan Felis, Tiburtio Massaino a Franz Sale. Nigrina jako tiskaře svých děl si vybrali i někteří slezští autoři: Simon Bariona, Johannes Knöfelius a Johannes Nucius.

Domnívám se, že při vydávání tisků vokální polyfonie prokázal Jiří Nigrin mimořádnou šikovnost, a to jak tiskařskou, tak i podnikatelskou. Svými kontakty si zajistil koncem 16. stol. prakticky monopol na tisky vokální polyfonie v Praze. Domnívám se, že Nigrin jako jeden z mála českých tiskařů byl schopen sázet větší množství hudebních tisků najednou, tj. že disponoval větším množstvím notových štočků. V některých letech (1580, 1587) vytiskl totiž i několik obsáhlých sbírek, jejichž imprimatur se časově překrývají. Typograficky dosahují Nigrinovy hudební tisky již od počátku evropské úrovně. V našich poměrech ho v tomto směru překonal až dva roky po jeho smrti Nicolaus Straus. Kde získával Nigrin typy a iniciály a další potřebný materiál k tisku, je doposud nedeřešenou otázkou. V pojetí titulního listu připomínají jeho tisky produkty z norimberských dílen Kateřiny Gerlachové a Ulricha Neubera. Také notová sazba je jim velmi podobná, ať již velikostí not, zrcadlem, mezerami mezi notami, typy pro kustody, pomlčkami, klíči a úvodními iniciálami. Pro tisky hlasových knih užíval Nigrin stejného podélného formátu. Výjimku tvoří pouze tisk Pinellových motet a Saleho

Canzonet a *Salutationes*, u kterých tiskař použil kvartový formát.^{21/}

Jak jsem již uvedl, snad všichni Nigrinovi kolegové vrstevníci (kupř. Daniel Adam z Veleslavína, Michael Peterle, Jiří Melantrich, Jonata Bohutský, Jiří Dačický, Daniel z Karlsperka, Pavel Sessius, Jiří Othmar atd.) tiskli také noty. K typograficky náročné vazbě polyfonních děl se však odhodlali jen výjimečně. Příčiny tohoto stavu nebyly pouze technické, i když je nelze podceňovat. Nigrinův bývalý partner Michael Peterle vydal za celou dobu svého pražského působení jediný útlý a typograficky průměrný tisk pětihlasé skladby Jiřího Molitora vydaný k příležitosti svatby Jana Václava Popela z Lobkovic r. 1586.^{22/} Z pražských tiskařů pouze Jan Othmar vydal za života Nigrinova také skladby císařského skladatele, a to svým způsobem druhořadého autora Mathiase Sayve *Liber primus motectorum* v r. 1595.^{23/} Po smrti J. Nigrina byl v Praze vydán ještě jeden tisk císařského hudebníka, tentokrát varhaníka a skladatele Charlese Luythona. Nicolaus Straus, který převzal tiskárnu J. Othmara, vydal z hlediska typografického snad nejvelkorysejší hudební tisk české provenience z předbělohorské doby: Luythonovu knihu mší z r. 1609.^{24/} Tisk je pozoruhodný již svým formátem a rozsahem. Straus, který se ve své běžné produkci orientoval spíše na drobné a příležitostné tisky, přichází s typem knihy foliového formátu zv. *chorbuch*, ve kterém jsou všechny hlasy vytištěny na rozvěšené dvojstraně. Notové typy velikostí a úhledností předčí i Nigrinovu tiskárnu. Také z hlediska iniciál a obrazového řešení titulního listu je patrné, že tiskař věnoval celému dílu velkou pozornost. Grafickým řešením klíčů, kustodů, not a de facto celkovým pojetím tohoto tisku se Strausovo dílo až nápadně podobá produktům z dílny antverpského tiskaře Christiana Plantina, zvláště tisku mší Philippa de Monte z r. 1587.^{25/} Malým nedostatkem je výskyt většího

počtu chyb, který tiskař napravil až v novém vydání celého díla o dva roky později. Strausův tisk Luythonových mší byl zřejmě výhodným a výtěžným podnikem. Díky svému formátu, který nikdo nepřehlédne a málokdo unese, se do dnešní doby dochoval po Evropě ve výjimečně velkém množství exemplářů. Jen v Čechách je dochován v rekordním počtu devíti kusů.^{26/} Ve stejném roce jako vyšlo první vydání Luythonových mší, vydal Straus i Magnificat původem gdaňského autora Nicolausa Zangia, který se koncem prvního desetiletí 17. stol. zdržoval v Praze. Tisk je podobně řešen jako vydání Luythona: zachovává formát, rozvržení hlasů, užívá stejných typů, avšak titulní list a iniciály jsou jedinečné.^{27/}

Ze zbývajících pražských dílen již pouze tiskárna dědiců po Danielu Adamovi z Veleslavína vyprodukovala tisk vokálně polyfonní skladby. V r. 1608 vyšlo jako příloha k prvnímu dílu cestopisu Kryštofa Haranta šestihlasé moteto Qui confidant in Domino.^{28/} Z hlediska dobové provozovací praxe je to řešení poněkud kuriózní. Tisk řešený ve formě chorbuchu je natolik malý, že z něj těžko mohlo zpívat více zpěváků najednou (což je smyslem chorbuchu) a zařazení skladby do knihy, kterou s sebou běžně zpěvák nemá potřebu nosit, odkazuje její provozování spíše do oblasti domácího muzicírování.

Zdaleka však ne všichni v Praze (či v Čechách) usazení a působící skladatelé dali svá díla tisknout v pražských officínách. Podle svých konejí, zájmů, ekonomických a konfesionálních vazeb volili i tiskaře v blízkém či vzdálenějším zahraničí. Německý pandán Nicolausova školního zpěvníčku vytiskl v Norimberku v r. 1561 v Čechách působící literát, pedagog a duchovní Christoph Shweher.^{29/} Jeho kolega hudební editor, básník, tiskař a snad i skladatel Clemens Stephani, který působil především v západočeském Chebu, vydal řadu svých edic vokální hudby v norimberských tiskárnách,

zvláště u U. Neubera.^{30/} V Praze svá díla také nikdy netiskl císařský kapelník Philippe de Monte či jeho podřízený Jacob Regnart. Oba dávali přednost proslulejším tiskařům italským a nizozemským. Svě intrády vydal u lipského tiskaře Abrahama Lamberga varhaník Týnského chrámu v Praze Valerius Otto.^{31/} Na stejnou tiskárnu se obrátil při vydávání svého dvojsborového moteta, složeného a provedeného při příležitosti položení základního kamene ke kostelu sv. Salvatora v Praze, varhaník ze staroměstského kostela sv. Jindřicha Martin Krumbholz.^{32/} Jihočeští Rožmberkové měli při hledání tiskaře pro vydání jim dedikovaných děl zřejmě blíže do Norimberka než do Prahy. V tiskárně Paula Kaufmanna tak byly vytištěny čtyřhlasé canzonety Gregora Turiniho věnované Petru Vokovi a v dílně Kateřiny Gerlachové sborník skladeb Camilla Zanottiho Madrigalia tam Italica k sňatku Viléma z Rožmberka.^{33/} Z českých skladatelů měšťanského původu pouze jediný Jiří Cropacius vydal své skladby v cizině, a to u proslulého benátského tiskaře Angela Gardana.^{34/} O existenci tohoto díla však máme pouze zprostředkované informace literární povahy, neboť tisk se do dnešní doby nedochoval.

Z tohoto přehledu české tiskařské produkce vokálně polyfonních skladeb je patrné, že jediný skutečný tiskař této oblasti dobového repertoáru v Čechách byl Jiří Nigrin. Neznamená to však, že to byl on, kdo zásoboval nototiskem české země. Jeho ambice v této oblasti podnikání směřovaly zřejmě výše a dále, za hranice jeho stavu a země. České prostředí naopak koncem století vydatně čerpalo z nototiskařské produkce zahraničních, zvláště norimberských tiskařů, jak dokládá řada dochovaných exemplářů těchto tisků po celých Čechách.^{35/} Cesty a způsoby šíření těchto tisků do Čech je však třeba ještě objasnit důkladným pramenným studiem.

Poznámky

- 1/ K problematice nototisku obecně srv. MGG, sv. 9, s. 1667-1695, Notendruck, Bärenreiter 1969; dále The New Grove Dictionary, sv. 15, s. 232-274, Printing and publishing of music, London 1980. Soupis nototisku v Čechách do r. 1618 obsahuje disertační práce E. V. Richtera (Geschichte des Musiknotendrucks in den böhmischen Ländern bis 1618. Praha 1933 - strojopis), kde je však velké množství chyb a nepřesností. Pozornost v rozsahu přiměřeném zaměření své práce věnuje českému nototisku polská autorka M. Przywecka-Samecka (Drukarstwo muzyczne w Europie do końca XVIII. wieku. Wrocław 1987, s. 281n.). Dílčí údaje lze nalézt v pracích Z. Wintera, zvl. v jeho díle Remeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620). Praha 1909, kap. IV.
- 2/ Srv. Z. V. Tobolka, Dějiny československého knihtisku v době nejstarší. Praha 1930, s. 76n. Dále také J. Kouba, Nejstarší české písňové tisky. Miscellanea musicologica 32, 1989, s. 22-23.
- 3/ Srv. V. Dokoupil, Počátky brněnského knihtisku. Prvotisky. Brno 1974, s. 64, 73-74, 82-85, příl. č. 4. Dále též J. Kouba, Nejstarší české písňové tisky, s. 23.
- 4/ Jedná se o Obsequiale sive Benedictionale, quod Agendam appellat secundum ritum et consuetudinem S. Metropolitanæ Pragensis Ecclesiae. Praha, Michael Peterle 1585.
- 5/ Srv. M. Przywecka-Samecka, Drukarstwo muzyczne w Polsce do końca XVIII wieku. Kraków 1969, s. 197 (Agenda Olomucensis z tiskárny Lazarewicze) a s. 69.
- 6/ Srv. F. Mareš, Rožmberská kapela. ČČM 68, 1894, s. 209n. Z. Winter, Remeslnictvo, zvl. s. 553-558, 706-714; též, Pražské muziky. In: V ohradě měst a městských zdech, Praha 1923, s. 101-115; J. Kouba, Od husitství do Bílé hory (1420-1620). In: Hudba v českých dějinách, Praha 1983, zvl. s. 97-101, 126-130; J. Pešek, Z pražské hudební kultury měšťanského soukromí před Bílou horou. HV 20, 1983, č. 3, zvl. s. 247; J. Pánek, Renesanční velmož a utváření hudební kultury šlechtického dvora. HV 26, 1989, č. 1, s. 4-17.
- 7/ Srv. kupř. kapitulu Hudební tisk in: Hudba v českých dějinách, Praha 1983, s. 204-206 (autor J. Sehnal). Kapitola obsahuje i chronologický soupis českých tisků pro období 1620-1740.

- 8/ V kontextu české kancionálové literatury věnuje tomuto dílu pozornost J. Kouba (Nejstarší české písňové tisky, zvl. s. 28-31, 73n.). Autor podrobně analyzuje kancionálové tisky české proveniencí vydané do r. 1550 (a to i nenotované) a podává jejich bibliografický soupis. Dále srv. M. Bohatcová, Otázky nad publikační činností pražských Severinů. LF 109, 1986, s. 112 (č. 53); dále též Knihopis 12856. Edici tohoto pramene vydal Z. Tobolka, Pavel Severin z Kapí Hory a jeho tisk Písně chval božských z roku 1541. In: Monumenta bohemiae typographica, Tom III. Praha 1927.
- 9/ Srv. Jobst vom Brandt, Der erste theil geistlicher Psalmen und deutscher Kyrchengeseng... . Cheb, Hanns Bürger, Michael Mülmarckart 1572, RISM A/I/1, B 4257. Dále Johannes Hagius, Symbola der Erwirdigen, Hoherleuchten und theuren Menner, Herren D. M. Lutheri und Philippi Melanthonis. Cheb. H. Bürger, M. Mülmarckart 1572, RISM A/I/4, H 1725. Dále J. Hagius, Symbolon... des ehrwirdigen edlen und ohesten Herrn Johann Georg von Gleissenthal. Cheb, H. Bürger, M. Mülmarckart 1572, RISM A/I/4, H 1726. K tomu srv. K. Riess, Musikgeschichte der Stadt Eger. Veröffentlichungen der musikwissenschaftlichen Institutes der deutschen Universität in Prag, Bd. 6, Brno 1935, zvl. s. 114-116.
- 10/ Srv. Lambert de Sayve, Sacrae symphoniae, quas vulgo motetas apellant... . In Monasterio Lucensi, Johannes Fidler 1612, RISM A/I/7, S 1126.
- 11/ Srv. Knihopis 14101 (O pohnutí pražském, proč a kterak se jest stalo). Dále M. Bohatcová, Otázky nad publikační činností, s. 105; J. Kouba, Nejstarší české písňové tisky, s. 68; aj.
- 12/ K tomu srv. F. Dvorský, Truchlivá píseň o zahynutí Ludvíka krále českého... . ČČM, 1864, s. 388-392 (otiskána edice textu bez komentáře); O. Hostinský, Třicet šest nápevů světských písní českého lidu z XVI. století. Praha 1892, s. 23-24, č. 21; Č. Zíbrt, Dvě písně o bitvě u Moháče 1526. ČČM 1905, s. 370-374; F. Horák, Česká kniha v minulosti a její výzdoba. Praha 1948, s. 59; Z. Tobolka, Kniha, její vznik, vývoj a rozbor. Praha 1950, příl. č. 72; J. Pohanka, Dějiny české hudby v příkladech. Praha 1958, č. 54; T. Volek - S. Jareš, Dějiny české hudby v obrazech. Praha 1977, příl. 109-110; P. Volt, Prvotisky a tisk v Praze do Bílé hory. Typografie 1987, 8-9, s. 289; J. Kouba, Nejstarší české písňové tisky, s. 68; aj. Knihopis 1156.

- 13/ Časových či aktuálních písní komentujících politické či společenské události v 16. století je celá řada a doposud stojí stranou zájmu muzikologů. Uvedme kupř. Jan Jičínský, Píseň o vjezdu Ferdinanda do Prahy (1558); Píseň o slavném příjezdu pana Matyáše II. do Prahy (1611); Šimon Lomnický, O Jeho Milosti císařské pohřební píseň (1612); Píseň o šťastném a slavném příjezdu pana Fridricha (1619); Píseň...o zplundrování země české (1620); Píseň o vykonání vejvodědi a ortele hrozného nad rebely Jeho Milosti...Ferdinandovi Druhém (1621), ad. Hojné příklady jsou v tzv. Dobřenského sbírce jednodlistů ve Strahovské knihovně v Praze.
- 14/ Srv. O postu...sepsané dvojce, jedno skrze doktora Martina Luthera, druhé skrze Martina Bucera...Léta MDXXX. Jan Olivetský z Olivetu, Olomouc; Knihopis 5118. K tomu srv. J. Kouba, Nejstarší české písnové tisky, s. 72-73; aj.
- 15/ Srv. Libellus elementarius in lingua Latina, Boemica et Germanica pro novellis scholasticis... Jan Jičínský, Praha 1569; Knihopis 1574. K tomu srv. M. Kabelková, Zpěvníček ve slabikářích Matouše Collina z Chotěřiny a Jiřího Nicolause Brněnského. In: Nové poznatky o dějinách starší české a slovenské hudby, Praha 1988, s. 59n.
- 16/ Srv. Z. Winter, Řemeslnictvo, s. 278.
- 17/ Srv. M. Bohatcová - J. Hejnic, Knihotiskař Jiřík Nigrin a jednodlistové "Prorocství" Jindřicha Demetriana. SNM 35, 1981, č. 2, s. 77; dále Z. Winter, Řemeslnictvo, s. 297. Sňatkem získal Nigrin do užívání zřejmě i Jičínského notové štočky.
- 18/ Prvým monografickým zpracováním života a díla J. Nigrina je výše uvedená studie M. Bohatcová - J. Hejnic, Knihotiskař Jiřík Nigrin. Doplnky k této studii a soupis Nigrinovy nototiskařské činnosti srv. P. Daněk, Nototiskařská činnost Jiřího Nigrina. HV 24, 1987, č. 2, s. 121n.
- 19/ Srv. Bicinia nova, subjectis distichis gnomologicis M. Procopii Lupacii a Hlavacova; et rhythmis czechicis, authore Andrea Chrysocono Gevicense... Praha, Jiří Nigrin 1579. RISM B/I/1, 1579. K tomu srv. M. Sršňová, Bicinia nova Ondřeje Chrysocona Jevišského. ČNM 1982, s. 161-169.
- 20/ Srv. Las Ensaladas de Flecha, maestro de capilla que fue de las serenissimas Infantas de Castilla recopilada

- das por F. Matheo Flecha su sobrino...con algunas sugas y de otros autores... J. Nigrin, Praha 1581. RISM B/I/1, 1581. Viz obrazová příloha, č. 1-2.
- 21/ Srv. G. B. Pinello, Muteta quinque vocum... Praha, Jiří Nigrin 1588 (RISM neuvádí); F. Sale, Canzonette, Vilanelle et Neapolitane, per cantar et sonar...a tre voci. Praha, Jiří Nigrin 1598. RISM A/I/7, S. 401; F. Sale, Salutationes ad beatissimam Dei genitricem ac Virginem Mariam, in Ecclesia Catholica per totum anni circulum cantari solitae, quatuor, sex et octo vocum, noviter compositae ac in lucem editae. Praha, Jiří Nigrin 1598. RISM neuvádí. Posledně jmenovaný tisk byl podle údajů v literatuře zničen za války (srv. MGG sv. 11, s. 1292 a také moji dřívější interpretaci in: Nototiskařská činnost Jiřího Nigrina, s. 124, pozn. 23). Hlasově nekompletní exemplář tohoto tisku jsem však našel v Univerzitní knihovně v Krakově pod sign. S 97.
- 22/ Srv. Georg Molitor, Votum nuptiis...Ioannis Venceslai Popelii...et...Ioannae...harmonicis numeris ornatum. Praha, Michael Peterle 1586. RISM A/I/1, M 2957.
- 23/ Srv. Mathias Sayve, Liber primus motectorum quinque vocum. Praha. Johannes Othmar 1595. RISM A/I/7, S 1127.
- 24/ Srv. Charles Luython, Liber I. Missarum... Praha, Nicolaus Straus 1609 (2. vyd. 1611). RISM A/I/5, L 3119. Viz obrazová příloha č. 3.
- 25/ Srv. Philipp de Monte, Liber I. Missarum. Antverpy, Christian Plantin 1587. RISM A/I/6, M 3320. V Čechách je jediný exemplář tohoto tisku uložen v Knihovně metropolitní kapituly v Praze pod sign. Db d.1. Tento exemplář pochází z knihovny kapitulního probošta Jiřího Bartolda z Braitenberku.
- 26/ Srv. Muzeum hl.m. Prahy, VII/C-D/3; Praha, NK ČR 59 A 10476, 29 A 10477; Praha, NM 54 A 4; Praha, Knihovna metropolitní kapituly, DB d.2; Ústí nad Labem, Muzeum, St 1398; Příbram, Okresní muzeum, MP 219/L; Brno, Státní vědecká knihovna, bez sign.; Olomouc, Státní vědecká knihovna, III 2648.
- 27/ Srv. Nicolaus Zangius, Magnificat anima mea dominum, secundum toni a sex vocibus... Praha, Nicolaus Straus 1609. RISM A/I/9, Z 38. Viz obrazová příloha, č. 4.
- 28/ Srv. Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, Putování aneb cesta z Království českého do města Benátek...

Praha, Dědicová Daniela Adama z Veleslavína 1608, s. 400n. Knihopis 2903. RISM A/I/.

- 29/ Srv. *Veteres ac piae cantiones praecipuorum anni festorum... omnia quatuor vocibus composita*. Norimberg, J. Montanus, U. Neuber 1561. RISM B/I/1, 1561¹.
K tomu srv. W. Liphardt, *Das katholische Kirchenlied in den böhmischen Ländern während des 16. Jahrhunderts*. In: *De musica disputationes pragenses II.*, Praha 1974, zvl. s. 26-28 a pozn. 27.
- 30/ Srv. *Suavissimae et iucundissimae harmoniae... Norimberg, K. Gerlach 1567*, RISM B/I/1, 1567¹; *Liber secundus. Suavissimarum et iucundissimarum harmoniarum... Norimberg, U. Neuber 1568*. RISM B/I/1, 1568⁸; *Cantiones triginta selectissimae... Norimberg, U. Neuber, RISM B/I/1, 1568⁷*; *Schönor ausserlesener deutscher Psalmen... Norimberg, U. Neuber 1568*. RISM B/I/1, 1568¹¹; *Beati omnes. Psalmus EXXVIII. Davidis... Norimberg, U. Neuber 1569*. RISM B/I/1, 1569¹.
- 31/ Srv. *Valerius Otto, Neue Paduanen, Galliarden, Intra-den und Curenten... Lipsko, Abraham Lamberg 1611*. RISM A/I/6, O 285.
- 32/ Srv. *Martinus Krumbholz, Zu Gottes Lob un zu ehren der Ehrwürdigen Edlen... Lipsko, Abraham Lamberg 1611*. RISM A/I/5, K 2830.
- 33/ Srv. *Gregorio Turini, Il primo libro de canzonette a quattro voci*. Norimberg, Paul Kaufmann 1597. RISM A/I/8, T 1399. Dále *Camillo Zanotti, Madrigalia tam italica, quan latina, nova prorsus, quinque, sex at duodecim vocibus discriminata*. Norimberg, K. Gerlach 1590. RISM A/I/9, Z 78. K tomu srv. R. Lindell, *Camillo Zanotti's Madrigalia tam Italica quam Latina (1590) as RudolFINE State Art*. In: *Prag um 1600, Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.* Freren 1988, s. 193n.
- 34/ Srv. *Georgius Cropatius, Missarum Tomus primus, quinque vocom, iuxta Decachordis modos, Dorii scilicet, Hypodorii, et Lidii accurata compositus, recensque in lucem editus*. Venetis 1578. Citováno podle G. J. Dlabacz, *Algemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*. Praha 1815, s. 139-140. K tomu dále srv. O. Mischiati, *Indici, Cataloghi e avvisi degli editori e librai musicali italiani dal 1591 al 1798*, s. 84, č. 38.
- 35/ K tomu srv. T. Straková, *Vokálně polyfonní skladby na Moravě v 16. a na začátku 17. století*. Hudební insti-

tuce na Moravě a jejich repertoár. Časopis Moravského muzea 68, 1983, s. 149n. K práci je přiložen soupis dochovaných tisků na Moravě. Dále srv. P. Daněk, *Tisky vokálně-polyfonních skladeb v Čechách*. Nepublikovaný strojopis.

LAS ENSALADAS D

FLECHA, MAESTRO DE CAPILLA QUE FVE
 las Serenísimas Infantas de Castilla, Recopiladas por F. Matheo Flecha su sobrino
 Abad de Tyhan, y Capellan de las Magestades Czarreas, con algunas suyas y de otros au-
 res, por el mesmo corregidas y echas estampar. Dedicadas al Illustrissimo Señor D.
 Iuan de Borja del consejo de la Magestad Catholica y su Embarador
 a cerca de la Czarrea &c.

BA

XO

IMPRESSAS EN LA CIUDAD DE PRAGA
 en casa de Jorge Negrino año 1581

1/ Titulní list sbírky M. Flecha, Las Ensaladas...
 Praha, Jiří Nigrin 1581.

Flecha. Bassus.

Gual fuego agual fuego fuego fuego ij ij ij agual fuego

q̄ al q̄ no halla ocupado siépre pa ra si lo préde qualq̄er q̄ de dios pret. é de saluacion pro

cu re luego agual fuego agual fuego fue go fue go ij ij ij agual fue go Ves

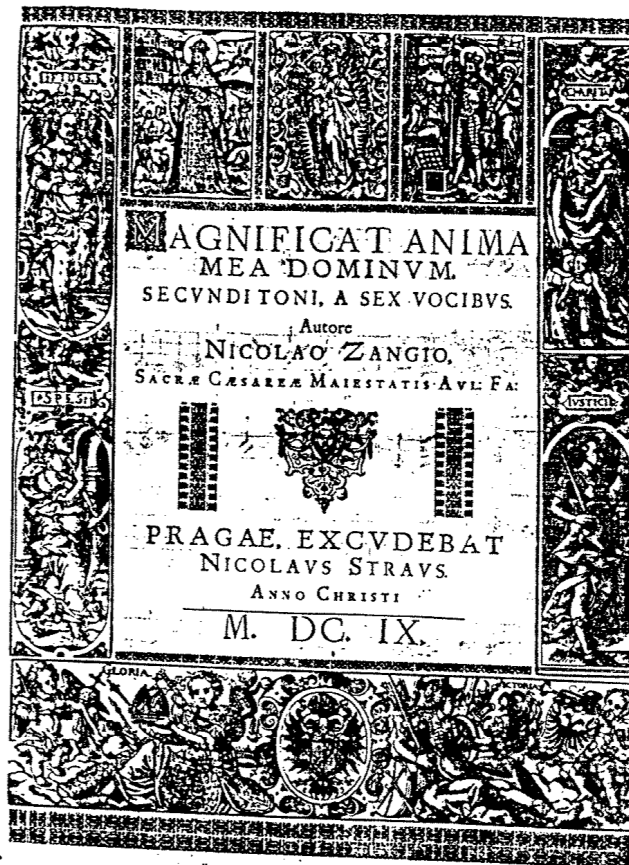
nid presto peccadores amatar a questo fue go hazed peni tencia luego de todos vuestros

erro res Dan ij ij dan dan ij ij ij dan d̄ ij ij ij d̄ dan poned é dios las

2/ Ukázka nototisku ze sbírky M. Flecha, Las
 Ensaladas... Praha, Jiří Nigrin 1581.

3/ Titulní list tisku C. Luython, Liber I. Missarum... .
 Praha, Nicolaus Straus 1609.

4/ Titulní list tisku N. Zangius, Magnificat anima mea
 Dominum... . Praha, Nicolaus Straus 1609.